

شيوه حبسيه سرايي علي بن جهم و خاقاني شرواني

دکتر طاهره اختري^۱

دکتر شهلا خليل اللهی^۲

چکیده

هدف مقاله حاضر بررسی شیوه حبسیه سرايي علي بن جهم و خاقاني شرواني است، مسأله اصلی آن، وجوه اشتراك و افتراق مضامين، صور خیال و بیان شاعرانه آن ها در سرودن حبسیه است که به روش تحلیل محتوا انجام گرفته است.

علي بن جهم، شاعر عصر متوکل، از ندیمان دربار خلیفه عباسی و قربانیان دسیسه و انتقام بدخواهان و مخالفین است. محور اشعار او بیان و اثبات بی گناهی افشای دسیسه های مخالفان و تهدیدات آن هاست. او زندان را مانع رواج اشعار و اندیشه خود نمی داند.

خاقانی هم در قصاید خود در بیان احساس خود نسبت به دشمنان و بدگویان و اثبات بی گناهی خود می گوید و در اشعارش از حوزه های معنایی گوناگون، از جمله نجوم، نرد... و شگردهای ادبی چون تشبیه و استعاره کمک می گیرد. نتیجه بررسی شیوه ی حبسیه سرايي این دو شاعر نشان می دهد، این دو در برخی موارد تشابهاتی دارند، اما از آن جا که هریک از آن ها به زبان، فرهنگ و عصر متفاوتی تعلق دارند، اما گاه در مضمون و در شیوه ی بیان آن ها تفاوت هایی نیز دیده می شود.

کلید واژه: حبسیه، خاقانی، علي بن جهم، صور خیال، طبیعت

در آمد

یکی از معانی رایج در شعر فارسی سرودن حبسیه هاست که نخستین بار مسعود سعد سلمان آن را در قلمرو شعر فارسی پدید آورد و آخرین کسی که به تقلید از مسعود سعد حبسیه سروده، ملک الشعراء بهار است و در آثار دیگر شاعران مانند خاقانی و اقرانش نیز کم و بیش حبسیه دیده می شود. با آن که حبسیه ها از شعرهای بسیار پرشور و حال فارسی به شمار می آیند و بر دل خواننده اثری عمیق می گذارند، و دارای قالبی خاص نیستند. شاعر زندگی تلخ خویش را به صورت قطعه، رباعی و بیت های پراکنده مندرج در درون قصیده های مدیح و مانند آن تصویر کرده است (محبوب: ۶۵۶-۶۵۷).

حبسیه ناله و فریاد انسانی مظلوم و ستم دیده است که در سیاه چاله های محصور در میله های آهنی در زیر شکنجه های ظالمان و دنیاداران خودپرست، دست و پا می زند و با انواع سختی ها و فشارهای روحی و جسمی دست به گریبان است. شاید بتوان اشعاری که شاعران گه گاه در بیان مصائب و آلام فردی یا اجتماعی سروده اند، به انواع مرثی ملحق کرد (زرین کوب، ۱۳۸۱: ۱۷). حبسیه ندای درونی فردی است که هنگام به اوج رسیدن فشارها ناگهان آتشفشان عاطفه اش به خروش در می آید و دود سینه خویش را به آسمان تاریخ در قالب شعر می ریزد و خود لحظه ای آرام می گیرد. البته باید اشاره کرد که «حبسیه» به معنای لغوی خویش یا معنای مطلق و عام، شامل تمامی انواع اعتراضات، فریادها و ناله های زندانیان در طول تاریخ است؛ اما از نظر اصطلاحی «حبسیه» فقط به ناله ها و ابراز احساسات و عواطف فرد زندانی که به صورت شعر بیان می شود، اطلاق می شود (مصطفوی نیا، ۱۳۸۸: ۲۲۰).

akhtari_ta@yahoo.com
khalilollah@yahoo.com

^۱ - استادیار زبان و ادبیات عربی دانشگاه شاهد
^۲ - استادیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شاهد